

Aanvullend Archeologisch Onderzoek in de
Vragender Es, gemeente Lichtenvoorde

M.C. Kenemans
H.M. van der Velde

Colofon

ADC Rapport 44

Aanvullend Archeologisch Onderzoek in de Vragender Es, gemeente Lichtenvoorde

Auteurs: M.C. Kenemans en H.M. van der Velde
In opdracht van de gemeente Lichtenvoorde
Ontwerp: 1 Nacht IJs (Hans Blom) Amersfoort

© ADC, Bunschoten, juni 2000

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 90 5874 0307
Archeologisch Diensten Centrum
Postbus 112
3750 GC Bunschoten

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Kader en vraagstelling	7
3 Methode	7
4 Resultaten	8
5 Interpretatie van de resultaten	10
6 Advies	10
Literatuur	10

Samenvatting

In mei 2000 heeft het Archeologisch Diensten Centrum (ADC) een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) uitgevoerd in de Vragender es bij Vragender. Een AAO was noodzakelijk omdat de gemeente Lichtenvoorde een deel van de es heeft aangewezen als woningbouwlocatie. Voorafgaand aan het AAO heeft het Archaeological Research Center (ARC) een karterend booronderzoek uitgevoerd. Met behulp van grondboringen kon worden vastgesteld dat er archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn. Door middel van een AAO moest worden vastgesteld of er inderdaad sprake was van het voorkomen van archeologische resten en wat de aard, omvang en datering van deze is. Daarnaast moest worden geadviseerd of de eventueel aanwezige resten behoudenswaardig zijn, dan wel een opgraving noodzakelijk zou zijn.

Gedurende twee dagen zijn twee proefsleuven gegraven. In de eerste proefsleuf (60 bij 5 m) werden sporen blootgelegd die waarschijnlijk dateren uit de Late Middeleeuwen. Ze maken onderdeel uit van hekwerken, die boeren om hun akkers plaatsten. Ook werden er enkele sporen met een oudere datering blootgelegd. Door latere landbewerking was daar echter niet veel meer van overgebleven dan de onderkant van kuilen. In de tweede proefsleuf (5 bij 10 m) werden geen archeologische resten aangetroffen. Hoewel er archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn wordt geadviseerd om af te zien van de uitvoering van een opgraving in het onderzoeksgebied. Wel kan worden overwogen om het afschuiven van de bovengrond archeologisch te begeleiden zodat er meer informatie kan worden verzameld over de middeleeuwse paalkuilen.

1 Inleiding

Op 8 en 9 mei 2000 heeft het Archeologisch Diensten Centrum een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) uitgevoerd in de Vragender es te Vragender. Het AAO vond plaats in opdracht van de gemeente Lichtenvoorde. Een onderzoek was noodzakelijk geworden omdat de gemeente in het onderzoeksgebied woningen wil laten bouwen. Ten behoeve van het bestemmingsplan Vragender herziening 20 is in het voorjaar van 1999 door het ARC een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI) uitgevoerd. Dit naar aanleiding van het feit dat uit dit gebied archeologisch waarnemingen bekend zijn van sporen en vondsten uit de Late Middeleeuwen. Naar aanleiding van de resultaten van de AAI is er een AAO op het bouwrijp te maken terrein uitgevoerd.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE VINDPLAATS

ROB-objectnaam:	Lichtenvoorde-Vragender es
ROB-objectcode:	41B-18N
Centrumcoördinaat:	239,200/445,200
Gemeentecode:	LICE-00

2 Kader en vraagstelling

Het onderzoek is uitgevoerd in een es. De oorspronkelijke betekenis van het woord es (eng of enk) is die van gemeenschappelijk bouwland. Hiermee worden de gronden aangeduid, die soms al vanaf de Vroege Middeleeuwen (opnieuw) in gebruik zijn genomen door een boerengemeenschap. Meestal gaat het om de gronden die zeer geschikt worden geacht voor de landbouw. Het betreft over het algemeen hogere dekzandruggen of dekzand-eilanden waar een (vruchtbare) moderpodzolbodem is ontstaan. In de loop van de Hoge en Late Middeleeuwen zijn echter ook essen ontgonnen, die op minder gunstige lokaties gelegen zijn omdat de betere akkergronden al in gebruik genomen waren. Dikwijls spreken we dan over kampen: grond die door een enkele eigenaar werd ontgonnen. Tegenwoordig wordt het begrip es vaak geassocieerd met een plaggendek, dat een verhoging in het landschap veroorzaakt heeft. Deze verhogingen zijn veroorzaakt doordat boeren in de Achterhoek vanaf de 16^e eeuw hun landbouwgrond gingen verrijken met mest, vermengd met bosstrooisel of plaggen.

Omdat op basis van het vooronderzoek van het ARC gebleken was dat er archeologische resten in de ondergrond liggen, moest een AAO worden uitgevoerd. Als basis voor het AAO gold een programma van eisen, dat is opgesteld door de provinciaal archeoloog van Gelderland.

Doel van het onderzoek was vast te stellen of er inderdaad sprake was van de aanwezigheid van archeologische resten en de aard, omvang, datering en conservering van deze resten te bepalen. De aanvullende vragen waren:

Is er sprake van een nederzettingsterrein (een of meer boerderij-erven) of is er sprake van een nederzettingsterrein in de directe nabijheid (off-site informatie).

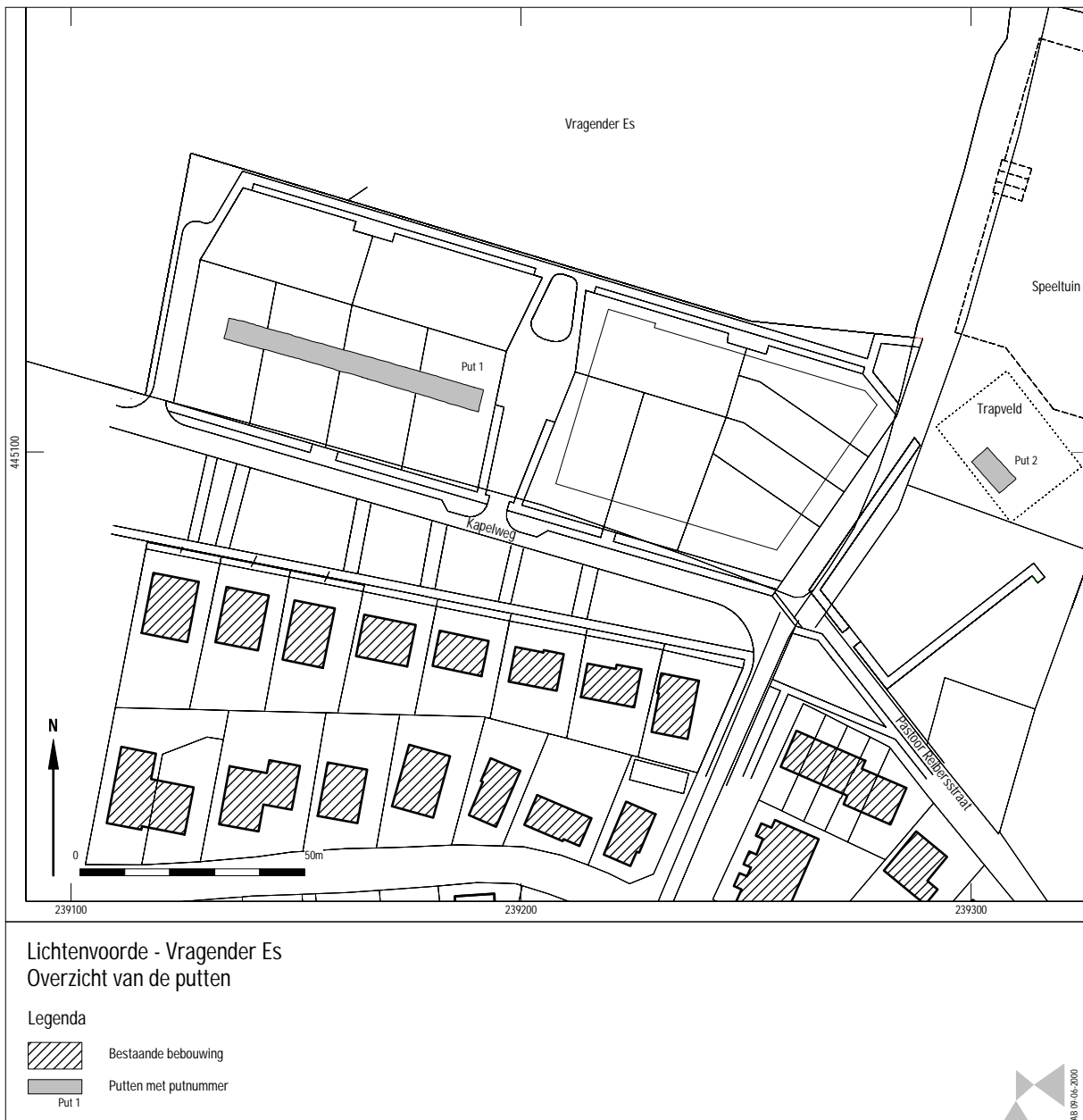
Het formuleren van een advies ten aanzien van de behoudenswaardigheid van de vindplaats of dat een vervolgonderzoek (een opgraving) noodzakelijk is.

3 Methode

Voorafgaand aan het AAO heeft het ARC een karterend booronderzoek uitgevoerd. Met behulp van een edelmanboor zijn om de 25 m in totaal 48 boringen gezet. In bijna alle boringen werden indicaties aangetroffen voor menselijke activiteiten in het gebied.¹ Naar aanleiding van dit onderzoek kon worden vastgesteld dat alleen op het gedeelte fase 2 en het huidige trapveldje (tussen fase 1 en fase 3 ingelegd) werkputten moesten worden aangelegd. In fase 2 is een werkput van 60 bij 5 m gegraven en op het trapveld een put van 10 bij 5 m.

Van beide putten is eerst de bovengrond en een groot deel van het plaggendek verwijderd, waarna met een metaaldetector naar metalen voorwerpen gezocht is. Vervolgens is een sporenvak aangelegd op het niveau van het zich onder het esdek bevindende dekzand.

1. Rapport ARC, Vragender herziening 20.

Afb. 2

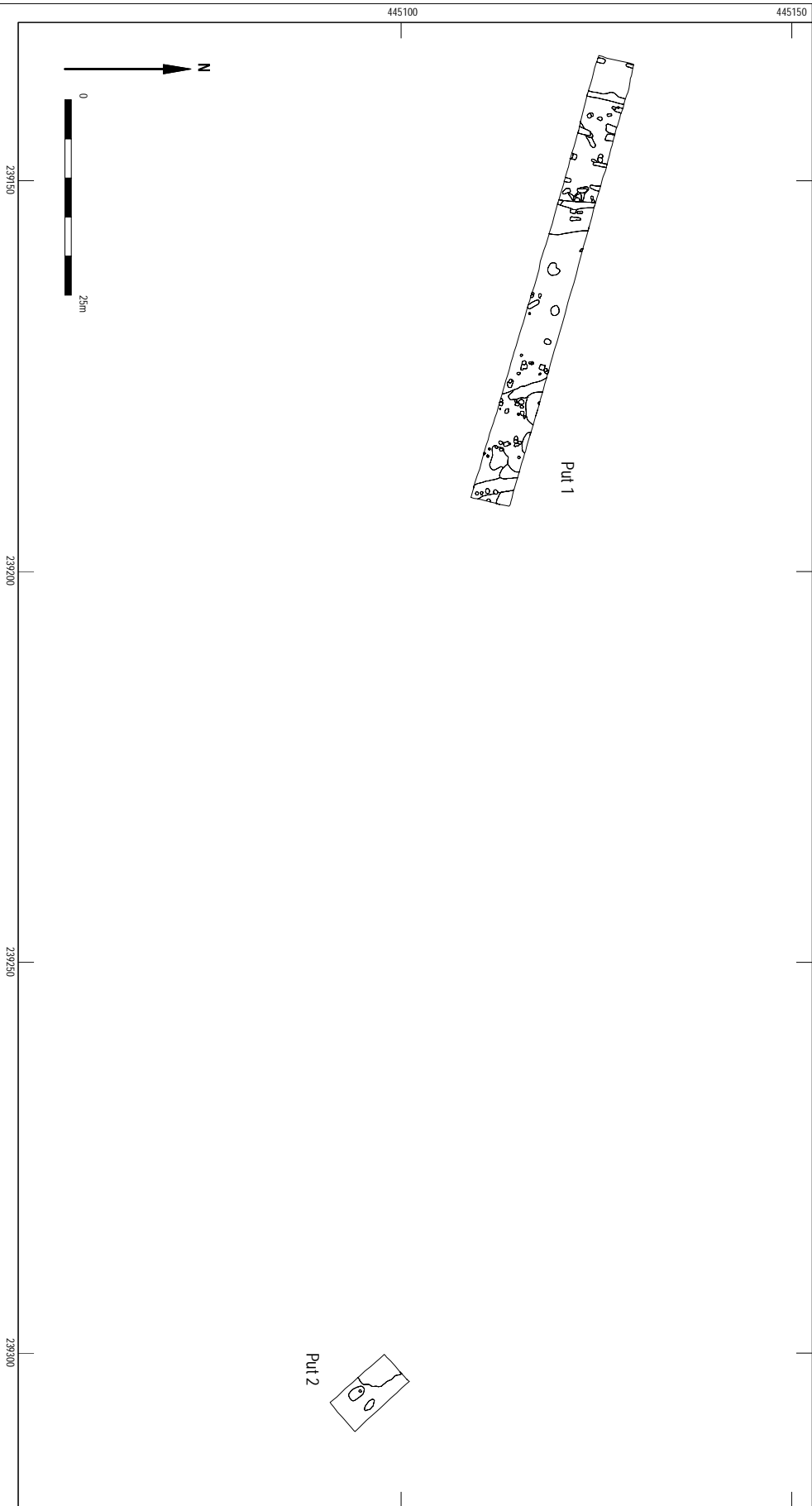
4 Resultaten

Het plaggendek had in put 1 een gemiddelde dikte van 1 meter 25. In put 2, waar nauwelijks van een echt plaggendek gesproken kan worden, was de dikte hiervan 60 cm. Hoewel tijdens het uitgraven van de werkputten regelmatig is gezocht met behulp van de metaaldetector, zijn er geen metalen voorwerpen aangetroffen.

Bij aanleg van het sporenvlak werd in put 1 één scherfje aangetroffen. Deze dateert waarschijnlijk uit de IJzertijd. De aangetroffen verkleuringen in de bodem betroffen sporen uit twee verschillende perioden.

In de oostelijke helft van de put werden vooral sporen met een donkerbruingrijze vulling aangetroffen. Het betrof merendeels kuilen, kleine paalgaten en een aantal greppels. De sporen waren vanuit een hoger niveau ingegraven en de vulling van de kuilen vertoonde grote overeenkomsten met het plaggendek zelf. Hoewel in de sporen geen vondsten werden gedaan, kan worden geconcludeerd dat de datering van ervan samenhangt met het ontstaan van het plaggendek, de Late Middeleeuwen of de Vroege Nieuwe Tijd (14^e t/m 16^e eeuw).

De tweede groep sporen betreft een aantal lichtgrijze verkleuringen. Het was nauwelijks meer vast te stellen of er nog sprake was van natuurlijke verkleuringen of dat de kuilen door mensenhanden waren uitgegraven. Van de meeste kuilen resteerde namelijk niet meer

Lichtenvoorde - Vragender Es
Overzicht van alle sporen

Afb. 3

dan enkele centimeters. Op basis van de ingravingen kon echter toch worden vastgesteld dat het om antropogene grondsporen gaat. Ze zijn in ieder geval veel ouder dan de middeleeuwse kuilen, misschien dateren ze uit de IJzertijd. In de aangetroffen sporen kon geen plattegrond of structuur herkend worden.

Put 2 lag in een aanzienlijk lager deel. Dit was bij aanleg van het vlak duidelijk merkbaar, want de ondergrond was hier veel natter. Het terrein loopt echter richting zuidoosten behoorlijk snel op. In de aangelegde put was het hoogteverschil tussen het noordwestelijke en het zuidoostelijke einde van het vlak 20 cm. In put 2 werden twee ondiepe sporen (kuilen) aangetroffen met een vrij donker gekleurde vondstloze inhoud. Hoogstwaarschijnlijk betreft het recente kuilen.

5 Interpretatie van de resultaten

In put 1 zijn verscheidene sporen gevonden. De paalkuilen, die gegraven zijn vanuit het plaggendek, kunnen, gezien hun noord- zuidelijke oriëntatie, mogelijk palen van een hekwerk of omheining zijn. Twee parallelle delen van rijen zijn herkenbaar. Hoogstwaarschijnlijk hebben we hier te maken met omheiningen waarmee men delen van de es in de late Middeleeuwen afpaalde. Een dergelijke situatie is bijvoorbeeld bekend uit Raalte.² De oudere sporen hangen mogelijk samen met de aanwezigheid van een erf uit de Bronstijd, IJzertijd of Romeinse tijd. Omdat er maar weinig sporen zijn aangetroffen en er nauwelijks vondstmateriaal is aangetroffen betreft het waarschijnlijk de periferie van zo'n erf. Gezien de omvang van het onderzoeksgebied is het goed mogelijk dat de boerderij zelf buiten het plangebied ligt. De conservering van de sporen is slecht. Er resteerde niet veel meer dan de onderkanten van enkele kuilen.

6 Advies

De gemeente is voornemens om het maaiveld ter hoogte van fase 1 te verhogen met grond van het terrein fase 2. Op basis van de resultaten van het AAO kan worden geconcludeerd dat er geen hoge archeologische waarden verloren zullen gaan door deze werkzaamheden. Toch zijn er wel degelijk archeologische resten aangetroffen. Het is te overwegen om eventuele werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog. Op die manier kunnen eventueel toch nog aanwezige archeologische resten worden gedocumenteerd.

Het advies voor het trapveldje luidt dat er geen archeologisch waardevol terrein verloren zal gaan bij eventuele woningbouw. Opgemerkt moet echter worden dat dit terrein relatief steil oploopt naar het zuidoosten.

Ook het aansluitende gedeelte van de es waar woningbouw fase 3 gepland is vormt, gezien het resultaat van één van de tijdens het AAI uitgevoerde boringen, een mogelijk archeologisch waardevol deel van het terrein. Geadviseerd wordt om ook dat deel van het gebied te onderzoeken middels een AAO.

LITERATUUR

Groenewoudt, B.J., Th Spek & H.M. van der Velde, 1998: Raalte-Jonge Raan: de geschiedenis van een Sallandse bouwlandkamp, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 58).

2. Groenewoudt, Spek & Van der Velde, 1998.